

את סבא גדליה וסבתא רחל, הורי אבי, לא זכיתי להכיר. גם נסיבות מותם של סבא מוטיל וסבתא רייזל, אי שם בשנות השלושים או הארבעים של המאה העשרים, לא נודעו לי מעולם, אך מיום שעלתה לארץ אחותה הבכירה של אמי, אישה קשישה ונאה מלווה בבעל גוף וחייכני, אימצתי אותם בחדווה כסבא וסבתא. לאבי היה אחד אחד בלבד, אשר נפטר ממחלה אחרי שעלה אבי לארץ בשנת 1934. כך למדתי מהמכתבים שנותרו בקופסה אחרי מותו. אינני יודע מדוע, אך אף פעם לא שאלתי את אבי באופן ישיר מה ארע להוריו. לא ידעתי אם הוא בעצמו יודע, וגם הוא לא סיפר לי מעולם מה היה טיב הקשר ביניהם מאז שעזב את ביתו, פניו לציון. גם במחברות זיכרונותיו, אותן קראתי רק לאחר מותו, לא פרט דבר בעניין זה, ולכן הרביתי לקרוא שוב ושוב במכתבים שבקופסה, מנסה להשלים פרטים רבים ככל האפשר.

קופסת הקרטון המתפוררת, ובתוכה המכתבים היקרים לי מכל, שמורה איתי בחדר העבודה שלי שבקומה השניה. במיוחד אהובים עלי המכתבים של סבא גדליה - איש תקופת ההשכלה, מורה ב"חדר" חילוני ובעל שפה עברית נוטפת חלב ודבש. לשמחתי, נהג אבי לכתוב את מכתביו בטיוטות, לפני שהעתיקם לנקי לצורך המשלוח, וכך היתה לי הזדמנות נדירה לקרוא את התכתובת המרתקת בין שני הגברים האלה, שדמם זורם בדמי. התכתובת נפסקה פתאום בשנת 1938, בערך סביב יום הולדתו הראשון של אחי הבכור, וכמה שנברתי בקופסה לא מצאתי שום מכתב ממועד מאוחר יותר.

עד לאותו ערב.

את דף המשבצות, בעל כל הגוונים האפשריים שבין צהוב לחום, שהיה מקופל לארבע בקפידה אופיינית לאבא, גיליתי פתאום. פתחתי לאט את הקיפול הראשון ואחריו את השני והבטתי בדף הפרוש, שהחל לרטוט פתאום בידי.

ירחובות, 8.V.39

להורי היקרים שלום רב!!

עיני הצטעפו. התיישבתי אל שולחן הכתיבה.

~~~~~

גדליהו - רַעַב גדלֵינָע, בפי תלמידיו - סיים את יום הלימודים ב"חדר" הקטן שבחצר האחורית, שילח את תלמידיו הביתה בטפחות זירוז קלות על עכוזיהם ונכנס אל המטבח בדיוק ברגע בו הסירה רחל את סיר מרק העוף מן הכיריים והניחה אותו במרכז השולחן הקטן, הערוך לשניים, כמידי יום ביומו. גדליהו התיישב אל השולחן, לא לפני שנשק לזוגתו על לחיה וסקר בעיניו, תוך מנוד ראש קל של ברכה, את תמונות שני בניו: דווידל, שמלאו כבר שלוש שנים למותו, טרם שהספיק להתחתן ולהקים משפחה, וסרצ'יק, חובק את חנה'לה רעייתו. לפני כחודשיים חל יום הולדתו השני של בנם יורם, אבל תמונה טרם שלחו.

"רוח'לה, שמא הגיע מכתב מארץ ישראל?!", שאל גדליהו בעברית צחה. בדרך כלל היו מדברים ביניהם יידיש, אבל על ארץ ישראל יש לדבר רק בעברית.

"אוי, פתיה שכמותי! לגמרי שכחתי!", טפחה רחל על מצחה. היא ניגשה לשידת הכלים ושלפה ממנה את המכתב שניצב שם, כאילו היה חפץ אמנות יקר ערך. בסכין חדה שיספה בזהירות את המעטפה, הוציאה את צרור הניירות המקופלים והושיטה לגדליהו. בינתיים מזגה מן המרק לצלחותיהם והתיישרה אף היא לשולחן. המרק המהביל עירפל את משקפיו של גדליהו. הוא הסיר אותם, ניקה את הזוגיות במגבת המטבח שעל מסעד הכסא וחבש אותם שוב. "נו, עד שיצטנן מעט, הבה ונקרא את החדשות מציון". הוא נתן ברחל, הדרוכה למוצא פיו, את המבט השמור איתו עבור תלמידיו לפני תחילת הקריאה היומית, כיחכח בגרונו ופתח בקול דרמטי, מבלי להחסיר מילה:

רחובות, שמונה במאי, שלושים ותשע.

להורי היקרים שלום רב!

צר לי על כי לא שמעתם מאיתנו זה זמן רב. פעמים רבות כבר סיפרתי לכם עד כמה קשים חיי החלוצים בארץ ישראל ומודה אני, שמדי ערב, כאשר אני מגיע סוף-סוף אל קיצו של יום העמל לא נותר בי כוח לשבת ולכתוב!

רחל וגדליהו חייכו בבת אחת - היא בסלחנות של אם לתירוצי בנה והוא - בגאווה אב, שבנו למד ממנו היטב את השפה העברית המתחדשת, והנה הוא מפליא בה את מילותיו, לא פחות טוב ממנו.

הפעם ידעתי כי עלי להתגבר על כל תלאותי ועל עייפותי וכי חייב אני לכתוב לכם את המכתב הזה, כיוון שאני יודע שזה המכתב האחרון שתקבלו ממני, וכשאר בשרכם היחיד שנטר עלי להביא לידיעתכם את תקציר כל הדברים אשר לא תדעו עוד לעולם!

גדליה עצר בקריאתו. עיניו, שהחיוך שהיה בהן התחלף להבעת השתוממות, פגשו את עיניה של רחל, משתוממות אף הן. "המשך, גדליה, המשך", דחקה בו.

עלי גם לא להאריך יתר על המידה בדבריי, כי הזמן דוחק, הורי האהובים, ואני מקווה עד מאד שתספיקו לקרוא את המכתב עד סופו לפני שיגיע הרע מכל!

גדליה השתדל לעצור ברוחו ולשמור על קריאה רהוטה ושוטפת. פניה של רחל הלכו וחוררו.

בשנתיים האחרונות שיתפתם אותי רבות בהתלבטויותיכם לגבי עליה לארץ ישראל. הבחירה בין הקשיים הגדולים כאן והקשיים הגדולים שם איננה קלה, ואין בנו חכם שיבוא וידע לומר מה ילד יום. את החלטתכם להישאר בביתכם, לעת עתה, קיבלתי בצער רב, אך השלמתי איתה. עכשיו אני מצטער שבעתיים על שלא פעלתי ביתר נחישות לשכנע אתכם לבוא להיות איתנו. אחרתי את השעה. הרעה קרובה לפתחכם הרבה יותר ממה ששיערתם עד כה, ואתם יודעים זאת היטב. בייחוד את, אמא!

גדליה הסיר את משקפיו ונעץ מבט חודר באשתו. "על מה הוא מדבר, רוח'לה?!"

רחל נעצה מבט מושפל בשטית. "נו, זה שוב ולאדק, הבן של ראש העיר, והחברים שלו... אתה יודע, כשהם שותים קצת יותר מדי... הם לא יודעים מה הם סחים..."

"כן, רוח'לה אבל הלא אמא של ולאדק היא ידידה טובה שלך. בכל הפעמים הקודמות, כשסיפרת לה על כך היא נזפה בו והביאה את העניין בפני אביו. האם לא פנית אליה גם הפעם?"

"פניתי, גדליה, אבל הפעם היא לא...", קולה נשנק, "אני חושבת שגם היא כבר..."

לא היה צורך לפרט. מזה זמן שגדליה עצמו, שהיה מוזמן תדיר אצל ראש העיר לדיונים על מצב העיר והמדינה, זוכה להתעלמות מופגנת. בישיבה האחרונה בה נכח הביעו חלק מהנוכחים שיטנה בלתי מוסתרת כלפי הציבור היהודי בעיר. אמנם, בכך לא היה חידוש רב, אך, בניגוד לפעמים קודמות, לא נשמעה הפעם כל מחאה מצד הנוכחים האחרים.

גדליה חבש שוב את המשקפיים וחזר אל הכתוב.

נכדכם, יורם, שאת פניו טרם זכיתם לראות, גדל היטב כתינוק חמוד ובריא. גם מצבה הנפשי והגופני של חנה'לה משתפר מאז שעזבנו את הקיבוץ ועברנו לרחובות. יש לי בכך נחמת-מה - הלא יודעים אתם עד כמה הקיבוץ היה בעל משמעות עבורי.

אבל רחובות איננה תחנתנו האחרונה. בעוד שלוש שנים, לערך, תגיע לארץ אדו'ה, אחותה הצעירה של חנה'לה, להתיישב בקיבוץ בצפון, ואנחנו נעבור בעקבותיה אל העיר הסמוכה. מכיוון שאחרי לכתכם לא יוותר שריד למשפחתי, אמצא ניחומים בחיק משפחתה של חנה'לה. אמנם הוריה ושתי אחיות נוספות יאבדו בשואה הגדולה, אולם אחותה הבכורה, חיה, ואחיה הצעיר, איוון, ימצאו מקלט באוקראינה ויצטרפו אלינו בשנת 1956.

"אני לא מבין את המכתב הזה". קולו של גדליה היה רציני כפי שלא הכירה אותו רחל מעולם. גם בנפשה שלה התחוללה סערה. בדרכה שלה ניסתה להפחית מעט מגודש ההתרגשות. "אולי תעשה הפסקה ותאכל את המרק, גדליה? הוא כבר התקרר כמעט לגמרי".

"אני... אה... אולי נאכל אחר כך?"

"כן, נאכל אחר כך", הצטרפה רחל ליוזמה, ונקטה יוזמה משלה, "אתה המשך לקרוא, ואני אכין לנו כוס תה בינתיים".

"רעיון טוב", הסכים גדליה, ואף הציע שיפור קטן, "ובכוס שלי הוסיפי נא מעט וודקה".

בעוד ארבע שנים חסר חודשיים תיוולד נכדתכם, תלמה. כעת אתם בוודאי מצטערים צער רב על שלא תזכו לראות אותה, אך אולי מוטב כך. לא אוסיף פרטים נוספים כדי לא לצער אתכם עוד יותר, אך חשוב לי לספר לכם, שבתה של תלמה - נינתכם הבכורה - תיקרא רחלי, על שמך, אמא. נכדכם השלישי, עמיר, ייוולד, בהפתעה אך בשמחה רבה, כאשר אנו נהיה כבר בני למעלה מארבעים. אני יכול לומר לכם בבטחה רבה שהוא יאהב אתכם אהבה גדולה, למרות שמעולם לא הכירכם פנים אל פנים. אני אעשה ככל יכולתי כדי למנוע ממנו את הצער הגדול שהוא עלול לחוש כשישמע מה עלה בגורלכם.

רחל הביאה את כוסות התה לשולחן. ידיה רעדו מאד, המשקה נשפך ושני כתמים אדומים-חומים ניקו על המפה הצחורה, כתפאורה נוראה למילים שזה עתה נקראו. גדליה, שניסה להראות כי הוא עדיין שומר על קור רוח, נטל את הכוס הקרובה אליו, קרבה אל שפתיו ושאל לגימה גסה. התמהיל הרוחני של תה ווודקה צרב את כל חלל פיו. הכוס נשמטה מידו והתנפצה אל רצפת העץ, צורבת גם את רגליו מבעד למכנסיים. השאלות והתהיות שהיו להם עד כה קיבלו מענה, כך חשו, בשורה של סימנים קשים וברורים.

רעייתי האהובה חנה'לה תעזוב אותי בגיל שבעים וארבע, לאחר שלוש שנים של ייסורים גדולים לשנינו. אני אחיה עוד שמונה שנים אחריה ואז אפרד מהעולם, מותיר בידי בני הצעיר את קופסת המכתבים, כתוספת למחברות הזכרונות שאכתוב בשנה האחרונה לחיי. בקופסה היא נמצאים כל המכתבים הנפלאים שקיבלתי מכם, בשפתך העברית העשירה והמתרוננת, אבא, וכן טיוטות כל המכתבים שכתבתי אני לכם.

יהורי היקרים, לא איש בשורה אני לכם היום. אני יודע. רק עוד מעט אינפורמציה רוצה אני להפקיד בידיכם: בעוד כארבעה חודשים, ב-1 לחודש ספטמבר, יכבוש הצבא הנאצי את פולין, וגם עד לביאליסטוק יגיעו. כל יהודי העיר ייאספו ויועברו לגיטו, ומי מהם אשר ישרוד יועבר מקץ שנתיים למחנה השמדה איוס בטרבלינקה. אם קיימת נחמה כלשהי בידיעות נוראות אלה, הרי היא שמכם, הורי האהובים, תיחסך דרך הייסורים הארוכה הזו. בעוד זמן קצר...!

גדליה הפסיק את קריאתו, לנוכח ההמולה שבקעה פתאום מבחוץ. רחל קמה בבהילות וניגשה אל החלון. קולו הגס ורווי האלכוהול של וולאדק נשמע ברור ורם

מעל לכל הצווחות האחרות. "הנה, זה כאן, בואו אחריי חברים! היום נעשה חגיגה קטנה על חשבון הז'יידים המטונפים!!"

~~~~~

כששמעתי קול צעדים במעלה המדרגות לקומה השנייה הסבתי את פני לעבר הדלת. עתה שמת לי לב שבחוץ עולה כבר אור ראשון.

זוגתי נכנסה והניחה יד רכה על כתפי. "אתה שוב עם קופסת המכתבים הזו? זה לא נותן לך מנוח, הא?"

"כן", ענית, "אבל היום מצאתי סוף סוף".

"מה מצאת?"

"את המכתב האחרון".

"על מה אתה מדבר?"

"הנה, תראי בעצמך", הושטתי לה את הניר המקופל.

היא פתחה אותו והחלה לקרוא כאילו לעצמה אך בקול רם: "רחובות, שמונה במאי, שלושים ותשע.

להורי היקרים שלום רב!" ושם נעצרה.

שאר הדף היה ריק.

